

למעשה

הרב עובדיה דהן שליט"א

יו"ר המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות – "בית יוסף" קרית פוניבו

"וישלח יעקב מלאכים אל עשיו אחיו ארצה שעיר שדה אדום" (ל"ב - ד') מלאכים ממש. (רש"י) מספר רבי משה שטרנבוך: בילדותי למדתי עם אבי חומש, וזכורני שאבי התפעל מאוד מדברי רש"י כאן, שהרי עשיו ראה מלאכי השרת כפשוטם ומ"מ נשאר רשע, ואמר אבי זצ"ל שמכאן יש ללמוד שאדם יכול לראות בעיניו את ההוכחות הגדולות ביותר לאמונה בה', ומ"מ להישאר רשע כעשיו. אך נשאלת השאלה איך יתכן דבר כזה שאדם יראה מלאכים ולא ישפיע עליו, מבאר רבי משה שטרנבוך, עשיו ידע מאז ומעולם שדרך התורה היא האמת - והקב"ה מנהיג העולם, ולכן לא היה אצלו שום 'חידוש' לראות מלאכים, וגם היה פשוט אצלו שהקב"ה חפץ ביעקב ומעמיד לפניו מלאכים לשרתו, אלא שאש התאוה בערה בקרבו והעבירה אותו על דעתו עד שהעדיף להשיג הנאת עולם הזה שהיא 'הנאה מיידית' יותר מהשגת הטוב האמיתי בעולם הנצח, ולכן הניסים שראה בעיניו לא פעלו אצלו להיפרד מהתאוות שבערו אצלו כאש, וכשעלה באפו וחמתולנקום ביעקב, המשיך בסורו אע"פ שידע בשכלו שהנאה בעולם הזה אינה כלום לעומת ההנאה בעולם הבא. וכן מצאנו שעשיו האמין מאוד בכוח הברכות של יצחק, וגם האמין במעלתה הרוחנית של הבכורה שהריכאב בליבו מאוד על שאיבד את הבכורה ואת הברכות ואמר (כ"ז - כ"ו) "ויעקבני זה פעמיים את בכורתי לקח", והרי שידע היטב את האמת ואעפ"כ המשיך בסורו, והלך אחר תאוותו נגד השגתו בשכל. עוד מספר רבי משה שטרנבוך: זכורני שפעם אחת בהיותי, אצל הגר"ז מבריסק זצ"ל, בא אליו יהודי מאמריקה וסיפרלו שהיהודים הרחוקים מהדת הנמצאים באמריקה אינם שונאי דת אלא הם רק שקועים בהנאות העולם ובטבע, ואם הקב"ה יראה להם ניסים גלויים, אין ספק שכולם יחזרו מיד בתשובה. אולם מרן הגר"ז זצ"ל דחה את דבריו ואמר לו שמי ששקוע בתאוה לא יועיל לו שום נס כדי להחזירו בתשובה, ורק מי שמתבונן בגדולת הקב"ה ובפגם החטא יועילו לו הניסים לעוררו לאמונה, אבל בלא התעוררות הלב יכול האדם לראות ג את כל הניסים ולא להשתנות כלל - כי תאוותו שבוועדת בקרבו מעבירה אותו על דעתו והוא ימשיך לחיות כתאוות ליבו. (מדשן ביתך)

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

סודו של הרצון

ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב (לד. יט)

כאשר שבים בני יעקב מן המרעה, הם פוגשים את שכס וחמור אביו. הללו הגיעו לביקור נימוסין ובפיהם הצעת שידוך מדאגיה: דינה אחותם לשכס בן חמור, על-פי הצעתם תתערה משפחת יעקב בבני העיר, וגם תזכה להכרה נשיאותית ולמענק נישואין גבוה ביותר.

בני יעקב רותחים מזעם, אך כולאים את רגשותיהם. הם מבינים כי חמור מצידו יעשה הכל כדי שבנו ינשא לדינה, ועל כן הם פועלים בצורה דיפלומטית וערמומית. בדרך מנומסת הם מבהירים לאורחים כי בכדי שיהיו ביניהם קשרי חיתון, חייבים הם וכל בני עירם - להימול! כפי הנוהג והחובה במשפחת יעקב. "חרפה היא לנו להינשא עם כאלו שאינם נימולים" הסבירו.

מבחינה מעשית, תנאם של בני יעקב נראה הזוי לכל הדעות. איזה ראש עיר יצליח לשכנע את אנשי עירו הבריאים לבוא ולערוך ניתוח פתע מכאיב ללא הרדמה, וללא צורך בריאותי, רק בכדי למלא אינטרס אישי של משפחתו. אפילו אם ניתן לו את תקציב הפרסום המכובד ביותר, הוא לא יצליח בכך. הנה, אפילו להתחסן מפני מחלות, קשה לפעמים לשכנע אנשים, אז ניתוח!...

אך למרבה הפלא, רואים אנו כי חמור מצליח לעשות את הבלתי יאמן, ובגדול!

פְּמִשְׁנָה-מִרְיָן אוסף חמור את בני עירו - 'שלם' שמה - ומשכנעם לקבל את תנאי בני יעקב, בטענה שבכך תפתח הדרך לסחור עם משפחתו העשירה של יעקב. דבריו פועלים את פעולתם, ואחרי עבודת ההסברה והתעמולה המעולה, כל בני העיר המזינים לא פחות מ- 24,000 איש מלים את עצמם ללא יוצא מן הכלל. (הרמ"ע מפאנו בספרו "עשרת מאמרות" מאמר "אם כל חי", חלק א' סימן ג').

מה היה סוד ההצלחה המזהירה הזו?

אלא מבאר החפץ חיים שמכאן אנו למדים מהו כח הרצון. כי כשיש לאדם רצון הוא יכול להשיג אפי' את מה שהשכל לא יכול להבין. הוא הדין למי שרוצה לזכות לתורה. הרצון הוא עצמה אדירה שדבר אינו יכול לעמוד בפניה! כאשר חפץ אדם באמת ובכל מאודו במשהו, אין דבר שיעצור אותו!

המשך בעמוד הבא

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 0722741111

כוחו של רצון אמיתי

ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב וגו' (לד, יט).

ויש להוסיף מש"כ הרב ד"ר יפה זצ"ל בספרו לעבדך באמת (עמ' קמ) עניינו של שכס בן חמור, מלמד אותנו לקח מופלא.

התורה מספרת שבני יעקב אמרו לשכס ולאביו, שהם מוכנים לתת את דינה לשכס, אך בתנאי שכל אנשי העיר ימולו. כמדומה שלא תהיה זו הפרזה לומר שתנאי זה אמור לרפות ידיים ולייאש מראש כל בר דעת. שהרי אילו הייתה הדרישה מופנית לשכס וחמור לבדם, היה איזה הגיון שייסכימו גם לתנאי קשה - אם זו התמורה המבוקשת עבור השגת דינה בת יעקב, אך על סמך מה היה אפשר לצפות שכל תושבי העיר יסכימו לעשות מעשה, שגם כרוך במכאובים לא פשוטים (כפי שנאמר בתורה "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים") וגם יש בו סיכון לא מבוטל, בעיקר לאנשים מבוגרים.

מהי באמת הסיבה ששכס לא התייאש? אומרת התורה: "ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב" - כאשר אדם חפץ מאוד במשהו, הוא עושה למען השגתו גם דברים שעל פי ההגיון נראים כחסרי סיכוי לחלוטין.

דוגמא לדבר: מי שנעלם לו סכום כסף גדול, מחפש בכיסו פעם, ולאחר כמה דקות עוד פעם, ולפעמים גם בפעם השלישית. מה הטעם לחפש באותו כיס כמה פעמים, וכי הכיסים כ"כ גדולים? אלא שהיות שהוא מאד חפץ למצוא את כספו, הוא מחפש גם במקומות שעל פי ההגיון הם כמעט חסרי סיכוי.

כשהרב מפוניבו זצ"ל הגיע לארץ ישראל לאחר חורבנו של עולם התורה באירופה ולאחר חורבנו האישי - כאשר רוב משפחתו נהרגו ע"י הגרמנים ימ"ש, הוא החל לרקום תוכניות להקמת מוסדות תורה, בסדר גודל בלתי-נתפסים באותה תקופה. ואמנם היו רבים שלענו לו על חזונו והביטו על תוכניותיו כחלומות שאינן ברי השגה. אך היות ששיקומו של עולם התורה בער כאש בעצמותיו, לא רפו ידי, ואדרבה, הוא דבק בכל מאוודו בהגשמת תוכניותיו, והיום כולם רואים לאיזו הצלחה כבירה הוא זכה בס"ד.

עוד לקח חשוב ישנו מפסוק זה: "ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב" - כשהפצים במשהו באמת, עושים אותו מיד! מי שדוחה דבר מצוה שבא לידי, הוא מוכיח שדבר מצווה זה אינו אצלו בבחינת "כי חפץ..."

נמצא שמי שחפץ מאד להשיג עניינים שברחוקות, ראשית הוא עושה השתדלות מיד, ובנוסף, הוא עושה כל מה שניתן לעשות בעניין, ושום חשבונות של סיכויים וכדו' אינם מרפים את ידיו או מביאים אותו ליאוש. עכ"ד.

"יכול" או "רוצה"

מסופר על הרב מברסק זצ"ל (הרב מברסק ח"ד עמ' 219) מאי משמע "לשבור קירות למען עשיית טובה ליחיד?"

תא שמע:

עובדה הוה, בצעיר פלוני -- בן ישיבה, אשר מסיבה כלשהי הסתבך עם רשויות הצבא בא"י, כאשר לא הסדיר בזמן את הגשת האישורים הנדרשים לשחרורו מעול הצבא, ולפיכך נעצר ונכלא. היה זה בערב יום הכיפורים

בשעת צהריים מאוחרת, כאשר נודע למרן זצ"ל על המקרה, והוא שלח אוצר החכם לקרוא למוכיר "ועד הישיבות" הרב ר' משה דוד טננבוים ז"ל, וביקש ממנו לפעול בדחיפות לשחררו מן המעצר. "יש לדאוג לכך שהוא יוכל לשוב לביתו לפני כניסת היום הקדוש", אמר לו.

"עכשיו? תהה באזניו רמ"ד, "ביום כזה, בשעה כה מאוחרת, איני יכול לפעול": אולם מרן זצ"ל לא מרפה ונענה לעומתו: "אל תאמר 'איני יכול', אמור: 'איני רוצה'!"

- "אבל כעת אי אפשר לעשות מאומה, הממונים כבר הלכו לביתם ואין עם מי לשוחח", חוזר ואומר רמ"ד, ומרן זצ"ל שב באזניו בשנית ובשלישית: אמור ש'אינך רוצה', אל תאמר ש'אינך יכול'.

ובכן, מביתו של מרן זצ"ל פנה רמ"ד טננבוים ז"ל אל 'מחנה שנלר', בו נכלא הצעיר, וביקש לשוחח עם הקצין האחראי. הוא גולל בפניו את המקרה וביקש את עזרתו, אולם הלה השיב שכעת אינו יכול לעשות מאומה, אמנם לאחר יום הכיפורים הוא יראה מה ניתן לעשות, אבל לא עתה. אז סיפר לו רמ"ד על דברי מרן הרב זצ"ל, והשיב לו אף הוא באותה מטבע, "אל תאמר שאינך יכול, אמור שאינך רוצה", והלה, בהצביעו על השעה המאוחרת - שעות אחדות לפני יום כיפור, אומר שוב שכעת אינו יכול לפעול, ולעומתו שב איש שיחו ומטעים באזניו: "אם רק תרצה, תוכל לשחררו, אל תאמר 'איני יכול', אמור ש'אינך רוצה'!". וכך נמשך לו הדו שיח ביניהם, רמ"ד מדבר על ליבו ואומר לו כי ביכולתו לזכות לברכה גדולה לקראת יום כיפור מן הרב או מי שביקש לפעול למען העצור, ואין הדבר תלוי אלא ברצונו, וכך הרבה עליו דברי שכנוע - עד שהלה נכנע, וניאות לפעול לשחררו המידי.

את הסעודה המפסקת, לפני היום הקדוש, אכל הצעיר בביתו, כבקשתו של מרן זצ"ל שביקש לפעול אף נגד כל המקובל וההגיוני, ויהי מה...

מששב רמ"ד טננבוים לאחר יום הכיפורים ובישר לו על הצלחת השתדלותו, אמר לו מרן זצ"ל: עתה אפשר לך את מקור דברי אל תאמר איני יכול, אמור איני רוצה - הדבר מבואר להדיא בגמרא בבא מציעא בפרק השוכר את הפועלים, (דף פ"ו ע"ב). שם איתא שביום השלישי למילתו של אברהם, כאשר הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כדי לא להטריחו בעסק הנכנסת האורחים, שלח אברהם אבינו את אליעזר עבדו החוצה לחפש אורחים, והוא לא מצא. והנה כשהזר אליעזר ואמר לו שלא מצא כל עובר אורח ברחוב, אמר לו אברהם: 'איני מאמין לך!' ומבארת הגמרא שזהו שאומרים ליתא הימנותא בעבדי [-אין אמונה בעבדים], ואז יצא אברהם בעצמו, והקב"ה זימן לו את שלושת המלאכים - 'ורא, וירץ לקראתם'.

והדבר טעון ביאור, אמר מרן זצ"ל, הכיזד ניתן לומר על אליעזר עבד אברהם שהיה דולה ומשקה מתורתו לאחרים - ליתא הימנותא בעבדי, איך אפשר לומר על המושל בכל ביתו - שביארו חז"ל (בראשית רבה נ"ט, י"א). "שהיה מושל ביצרו כמותו" - איני מאמין לך!?

אלא שהן הדברים. אליעזר אמנם יצא, חיפש ולא מצא עוברי דרכים, אבל אברהם אבינו טען לעומתו: אל תאמר שאין אנשים, אמור ש'אינך רוצה' שיבואו אלי אנשים [-כדי לא להטריחני בשלישי למילה, וכיו"ב], והא ראייה שאכן הוא כן, שהרי כאשר אברהם אבינו יצא בעצמו - הוא אמנם מצא אורחים, הרי איפוא שכשיש רצון אמיתי ללא שיור -- אזי נמצאו עוברי האורח.

המשך מעמוד קודם

"הוא אשר אמרתי", סיים מרן זצ"ל, "אל תאמר איני יכול, אמור איני רוצה" - אם יש רצון מוחלט אזי ניתן לפעול בכל מצב שיהיה!

ויש להוסיף מה שמסופר על הגאון הרב נתן צבי פינקל שליט"א ועל כח הרצון האדיר שלו בספר בכל נפשך (עמ' 166)

"יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר, קל כנשר, גבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים" (אבות ה.כ. צריך להבין, מה כוונת התנא הוי, הרי כל אדם נברא עם תכונות מסוימות, ואיך אפשר לתבוע ממנו להתנהג בתכונות אחרות, וכי אפשר לומר לנשר שיהיה נמוך, או לנשר שיתנהג ארי? ועוד, איך יתכן לומר לאדם קרוין מחומר, כבד בטבעו וחלוש במוגן להיות גבור כארי וקל כנשר?)

גילו לנו חז"ל, שבכח האדם ברוחו ונשמתו, לנסוק למעלה ממה שהוא סבור שיש בכוחותיו הטבעיים, כל מה שצריך הוא כח רצון חזק ואז, בשירצה באמת. יוכל להגיע לדרגות נישאות. זהו מה שאומר התנא: התבונן בארי וראה גבורה מזוהי, התבונן בנשר וראה קלות איברים מהי, ותדע להיכן אתה מסוגל להגיע, אם רק תנצל את כוחותיך.

ראש הישיבה, הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, היה מרעיש על כך בשיחתו הידועה על נוסח תפילת גשם: "זכור טען מקלו ועבר ירדן מים יחד לב וגל אבן מפי באר מים", שיעקב אבינו הסיר את האבן הכבדה מעל פי הבאר, לא בכח הזרוע, כי אם בכח "ייחוד הלב", וזהו הביאור במה שאמרו חז"ל על בת פרעה (שמות ב.ה) "ותשלח את אמותה ותקחה", שמביא רש"י "נשתרבה ידה של בתיה בת פרעה אבות הרבה אין הכוונה שידה התארכה, ולאחר מכן שוב נעשה נס שחזרה ידה לכמות שהיתה, אלא שע"י שריכה את כל כוחות נפשה להציל את הילד, היה בכוחה להשיג את התיבה בהושטת יד, למרות שהמרחק הפיזי היה רב, שכן כשהאדם רוצה באמת, בכוחו להשיג הרבה מעבר לכוחותיו הטבעיים

ייחד לב

כמה שנים לפני שהתברר שהוא חולה, תקפו את רבינו כאבי ראש וחולשה כללית. גבורת הארי, בה נהג בעבודת הש"ת, בשקידת התורה יומם ולילה, בהכנת השיעורים עד כלות הכוחות ובהשקעת דם התמצית בגידולם של תלמידיו, היתה למרות כוחותיו הדלים, בכל זאת גיים תמיד כוחות והמשיך בעבודתו ובלימודיו.

בסביבות שנת תשמ"ז התגברה חולשתו, התברר שהוא חולה במחלת פרקינסון, מחלה חשוכת מרפא, הגורמת לניוון שרירים ופוגעת במערכת העצבים. הביטוי של המחלה באותן שנים היה ברעידות חזקות, חוסר יציבות ושיתוק לפרקי זמן קצרים. מפעם לפעם היה נתקף בכאבי ראש עזים.

רבינו התמודד עם הסבל, אולם אפילו לרגע אחד לא ראה את עצמו חולה, הוא עשה כל מצדקי שהמחלה לא תפריס לסדר יומו והמשיך עלייתו. המשיך בסדריו ולימודיו עם החברות כרגיל. אפילו בשבתות, כאשר נצרך ללכת כברת דרך ארוכה, יחסית, מרחק הליכה של כעשרים דקות מביתו (שהיה אז ברחוב ישא ברכה כדי להתפלל בישיבה, לא וויתר, פעמים רבות ארכה לו הדרך זמן רב, כאשר נתקף בדרך בשיתוק, ונאלץ להיאחז במשהו כדי שלא ליפול. פעמים רבות נפל, אבל לא נעתר לבקשות להתפלל בשבת בבהמד"ר סמוך לביתו, אלא התעקש להמשיך ללכת לישיבה.

ביטוי נוסף של המחלה היה כאבי ראש איזומים שהיו תוקפים את רבינו מפעם לפעם. כאשר נתקף בכאבים אלו באמצע סדר הלימוד עם החברות לא הפסיק. ראשית, היה מניח מגבות רטובות על ראשו כדי לנסות ולהרגיע את הכאבים העזים. כאשר הדבר לא הועיל, היה מניח את ראשו על השולחן, תוך שהוא ממשיך בצורה כזאת לדבר עם החברות בלימוד הסוגיא. במקרים שגם פעולה זו לא הועילה, היה הולך לשכב מעט בחדר, אולם גם בשכבו לא הסתיר דעתו מהלימוד, לא אחת, אחרי כמה דקות ששכב, גדר עצמו אל החברות והוסיף סברא על מה שדיברו קודם לכן, וחזר למיטה, עד שהתחזק, וניסה שוב לחזור ללימוד, אחד החברות שראה איך הוא מתייסר, שאלו, איך הוא מסוגל ללמוד

בימים שיש לו כאבי ראש בה עזים, רבינו השיב לו שכל עוד הראש עובד ומסוגל לחשוב בלימוד, לא קשה לו כל כך שכן הוא משקיע את עצמו בלימוד ושוכח מהכאב, אולם כשהכאב מתחזק, ואינו יכול להמשיך ללמוד, אז הוא צריך לעשות פעולות להרגיע את הכאב.

דבק בעבודתו ולא נכנע

כשם שהחליט לא להכנע לחלק הגופני של המחלה, כך החליט גם לא להיכנע לצד הנפשי שלה. בטבעו היה אדם רגיש מאוד, אך למרות זאת הוא החליט שכדי שיוכל להמשיך בהרבצת התורה כמימים ימימה, עליו להתגבר על הקושי הנורא, עליו כותב רבנו יונה (שער ג' אות ק"א): "כי צער הבלימה מר ממוות". למרות הרעידות, התנועות הבלתי רצוניות והשיתוק החליט רבינו להמשיך להופיע בציבור ולא להתבייש, מלבד עצם ההופעה בציבור, היה בדבר קושי עצום, הן כאשר תוך כדי אמירת שיעורים. צריך היה להיות תפוס חזק כדי שלא ליפול ארצה, והן בעריכת חופה וקידושין, בה היה צריך זהירות יתירה שהיין לא יישפך מחמת הרעידות וכדי למרות הכל החליט רבינו החלטה נחרצת להמשיך בסדר יום רגיל עד כמה שניתן.

קושי נוסף עמו התמודד, מאז ומעולם היה נוהר שלא להשתמש בווילתו ולא להטריח שום אדם עבורו, אפילו לבני משפחה ותלמידים קרובים שרצו לעזור לו סירב, עכשיו כשהלה לא היתה לו ברירה ונאלץ להשתמש בווילתו. אולם גם בענין זה עמד על המשמר שלא להיכנע, הוא הסכים לקבל עזרה רק במה שהרגיש שהוא מוכרח, אם סבור היה שאינו צריך לזה או שההלכה לא מצריכה זאת, עמד בסירובו. פעם נחלש מאוד באמצע התפילה, עד כדי כך שבאמצע קדושה רמו למקורבו רבי ברוך נורדמן, לקחתו לביתו, לאחר מכן רצה רבי ברוך לארגן לרבינו בביתו מניין לקריאת התורה, אך רבינו לא רצה להטריח את הבחורים. כך גם היה כשניסה לארגן בבית רבינו בונין לתפילת ערבית של מוצאי שבת. בתחילה סירב רבינו לכך, כי לא רצה להטריח את הבחורים, רק לאחר שהשתכנע שהבחורים מעוניינים בכך, נתן את הסכמתו,

בסופו של דבר, לא רק שרבינו לא נחלש ברוחו מחמת המחלה הקשה, אלא התמלא עוז ותעצומות להמשיך במסירות נפש להגדיל תורה, לבנות ישיבות, בתי מדרש וחברות לרוב וזכה להיות אות ומופת לכל הדור, הוא הוכיח עד כמה יש בכח האדם להתרומם, כפי שהתבטא אחד מצדיקי הדור שליט"א בהספרו, ואמר על עצמו: הלא אני במקומו ובמצבו, הייתי מתבייש לצאת מפתח ביתי והייתי מתכנס לתוך תוכי, אדם שאין בכוחותיו הטבעיים לעשות כלום ושרוי בחולשת גוף כזו, איך שייך לפעול משהו בצורה כזו? אולי אשב בדד בביתי, וזהו. רבינו היה מופת לכולנו, לא רק שלא נכנע, אלא הרבה חיילים עוד ועוד. במצב קשה זה הקים ורומם עולה של תורה במימדים בלתי נתפסים בשכל אנוש, דברים שאנשים רבים, בריאים וחזקים, לא עשו בעולם.

(לב-ד) "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שיעיר שדה אדם".

פרש"י מלאכים: מלאכים - ממש, נעמוד על מספר שאלות, יש להבין לשם מה היה זקוק יעקב לשלוח מלאכים ממש ולא הסתפק בסוכני חרש? בהמשך אומר יעקב "עם לבן גרתי" פרש"י ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים, וכי זה מה שמעניין את עשו, אם יעקב שמר או לא שמר על תרי"ג מצוות? יעקב בתפילתו מבקש מהקב"ה (לב-יב) "הצילני נא מיד אחי, מיד עשו" מדוע כפל יעקב את בקשתו הרי אח אחד בלבד היה לו? וגם למה הקדים בתפילתו "אחי" ורק אח"כ עשו? שלושים וארבע שנים הפרידו בין שני האחים התאומים יעקב ועשו, ארבע עשרה שנים בהם שהה יעקב בבית מדרשו של שם ועבר ועסק בתורה כהכנה לכניסתו לבית לבן, ועשרים שנה עבד אצלו בנאמנות, לאחריהם יעקב בציווי ה' עושה את דרכו לבית הוריו, (לא-ג) כמוש"כ "ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך" (לא-ג) והפרשה פותחת בתיאור ההתארגנות של יעקב לקראת המפגש שלו עם עשו אחיו, כשברקע הוא חושש מאוד מפני אחיו עשו המאיים עליו להורגו.

המאבק בין יעקב ועשו מתואר במקומות רבים בחז"ל כמאבק המייצג את המלחמה בין הטוב לרע, ואת מלחמת היצר. בכל מלחמה, ההיערכות והתכנון המוקדם, ע"י הכרת האויב אופיו וחזוקו, יש בהם כדי להכריע את המלחמה, על אחת כמה וכמה במלחמת היצר שכפי שמגדיר אותה בעל "חובת הלבבות" כ"מלחמה הגדולה", שהיא המלחמה הנצחית, מלחמה המלווה את האדם מיום צאתו לאוויר העולם כמוש"כ (ד-ז) "לפתח הטאת רוביץ" ועד זיבולא בתרייתא", כך שבכל רגע נתון יש לו לאדם לבחון היכן הוא אוהו במלחמה זו, ונראה בע"ה איך בחיר האבות יעקב אבינו מתנהל במלחמה זו, ועובר אותה בהצלחה גדולה, כפי שאומר לו שרו של עשו לאחר שנאבק עמו (לב-כט) "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל" וממנו נלמד כיצד עלינו לנהל את מלחמת היצר, בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים".

יעקב שולח מלאכים כדי לתהות על קנקנו של עשו, ומה מגמתו, והאם האיבה והשנאה ויצר הנקמה בעקבות נטילת הבכורה והברכות עדיין בתוקף, המלאכים חוזרים ואומרים ליעקב, (לב-ז) "באנו אל אחיך אל עשו, וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו" כותבת התורה שתגובת יעקב הייתה (לב-ח) "ויירא יעקב מאוד וייצר לו" יעקב לכאורה משרד אותות מצוקה, הוא מפחד, יעקב שבעמל רב וביגיעה עצומה בנה את משפחתו שהיא הבסיס לעם ישראל, ולאחר שהצליח לחמוק מכוונותיו הזדוניות של חמוי לבן, שבקש לעקור את הכל, לכאורה הפחד שלו מובן ומוצדק, אלא שיש לנו להבין איך יעקב בחיר האבות, מי שהקב"ה נגלה אליו בחלום והבטיחו נאמנה (כח-טו) "והנה אנכי עמך, ושמרתך בכל אשר תלך, והשיבותיך אל האדמה הזאת, כי לא אעזובך, עד אם אשר עשיתי את אשר דברתי לך", והוא מפחד? הרי אפילו בני זמנינו שלא נהנו מאותה הבטחה ישירה מהבורא, עמדו בתעצומות נפש ובגבורה יהודית בראש מורם ללא כל פחד גם כאשר נזרקו לכבשני האש, עשו זאת מתוך אמונה ואהבת ה', ויעקב מפחד? מה בעיקר הפחיד את יעקב?

כותב הבית הלוי שיסוד פחדו של יעקב היה שכאשר שמע, שעשו בא לקראתו, הבין שעשו יתנהג עמו באחד משני האופנים, או שילחם עימו במטרה להורגו, או שיתפיים עימו ויבקש שישבו יחדיו בשלום, יעקב פחד משתי אפשרויות אלה גם יחד, ליהרג בודאי שלא רצה, אך גם לחיות באהבה ואחוה שלום ורעות עם עשו הוא לא רצה, ולכן נאמר: "ויירא יעקב מאוד - וייצר לו". "ויירא" על הספק שמא יהרגנו עשו, "ויצר לו" שמא עשו יתקרב אליו כאח.

לפי זה מובן מדוע יעקב ראה לנכון לשלוח מלאכים ולא הסתפק בבני אדם, כי רק המלאכים יוכלו להבין את מגמת פניו של עשו, ורק מלאכים לא ילמדו ממעשיו הרעים של עשו, וזהו הדגש ברש"י מלאכים - ממש, בנוסף יעקב אומר לעשו "עם לבן גרתי" - ותרי"ג מצוות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים" רומז יעקב לעשו שאפילו עם לבן הצלחתי לשרוד ולקיים את תרי"ג המצוות, שהרי כך ברך אותי אבא שכאשר "הקול קול יעקב" אז אין כוח הרע יכול לשלוט עלי, מעתה מובנת הכפילות שבתפילתו, יעקב מבקש מהקב"ה, שיציליהו משתי ידיים אלו, האחת יד האח האוהבת, והשנייה יד עשו הרשע, ובוזה שהקדים יעקב בתפילתו את "הצילני נא מיד אחי" לפני בקשת "מיד עשו", מלמד אותנו יעקב שסכנת ההתקרבות של האח הרשע, גדולה יותר מהסכנה של ההריגה, שהרי בעוד עשו הרשע מהווה סכנה לגוף, האח האוהב מהווה סכנה לנפש, ומהו חשש יעקב יותר שהתקרבותו של עשו עלולה להשפיע עליו ועל בני ביתו, כך הורונו חז"ל באומרם, "גדול המחטיא לאדם יותר מההורגו, שההורגו הורגו בעולם הזה, והמחטיא הורגו לעולם הבא".

ועוד אפשר לומר שיעקב פחד יותר מההתקרבות מאשר מהמלחמה, כי על הסכנה הגשמית הובטחה לו שמירה, אך לגבי הסכנה הרוחנית היא תלויה רק בו, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

המדרש בר"ר (עח-ט) על הפסוק (לג-ד) "ויריץ עשו לקראתו.. וישקוהו" מביא מח' מה טיבה של אותה נשיקה, ר"ש בן אלעזר אומר שבאותה שעה נכמרו רחמיו של עשו ונשקו בכל לבו, אומר לו רבי ינאי אם כן למה נקוד עליו? אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו ונעשה צווארו של אבינו יעקב שיש, וקהו שיניו של אותו רשע, השם משמואל כותב על כך, לכאורה לפנינו מחלוקת קיצונית וקוטבית מאוד, ועוד שבפסוק כתוב וישקוהו, ואיך רבי ינאי הגיע וישקוהו? ומבאר ששניהם לדבר אחד התכוונו, ר"ש הסובר שנשקו בכל לבו כי נכמרו רחמיו מובן, ורבי ינאי הסובר שעשו נשך את יעקב סובר שנשיקת עשו גרועה יותר מנשיכה, כי התקרבותו מהווה סכנה רוחנית.

השקפה זו ליוותה את יעקב גם בירידתו למצרים עם שהייתה לו הבטחה מהקב"ה כמוש"כ (מו-ג) "אל תירא מרדה מצרימה..אנכי ארד עמך...ואנכי אעלך גם עלה" הוא שולח את יהודה להורות לפניו גושנה, ומפרש"י לפנות לו מקום ולהורות לו היאך יתיישב בה, להתקין לו בית תלמוד, מה שעומד מול עיניו הקדושות של יעקב זה עתיד בניו במקום כמו מצרים, ולכן הוא דואג להכין מקום נקי מתרבויות זרות, כך גם עשה כאשר השביע את יוסף שלא יקבור אותו באדמת מצרים אלא יקבור אותו בקבר אבותיו בארץ ישראל, כדי ללמד את יוצאי חלציו שמקומם הטבעי אינו מצרים אלא ארץ ישראל. וכך המשיך בנו יוסף בתדרוך שנתן לאחיו לומר לפרעה שהם רועי צאן, הנחשב בעיני המצרים כתועבה כדי שפרעה מצד עצמו יתן להם מקום מבודד מתושבי מצרים, ובאמת כאשר מת יוסף וכל אחיו וכל אותו הדור, כתוב "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד ותימלא הארץ אותם" כלומר התחילו לגור בכל מצרים, ויצאו מאותו הבידוד של ארץ גושן, מה שגרם להם ליפול למט' שערי טומאה.

נמצאנו למדים שיעקב בעיקר פחד מסכנה רוחנית, ודווקא בגלל שפחד, הוא הצליח שלא להיות מושפע, ועל כך אפשר לומר אשרי אדם מפחד תמיד, ה' יזכנו.

לצפייה והורדה בעלונים קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן ומתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן ומתוך אתר של דרשו לחץ כאן